

Andrzej Spyra

Zgubna praca opozycyjnej prasy

Jeffrey T. Leigh, *Austrian Imperial Censorship and the Bohemian Periodical Press, 1848–71: The Baneful Work of the Opposition Press is Fearsome*, Palgrave Macmillan, London 2017, ss. 330.

Wydana w ramach renomowanej serii *Palgrave Studies in the History of the Media* książka *Austrian Imperial Censorship and the Bohemian Periodical Press, 1848–71: The Baneful Work of the Opposition Press is Fearsome* jest pierwszą zwartą publikacją autora, który od blisko dwóch dekad specjalizuje się w zagadnieniach związanych z czeską prasą w drugiej połowie XIX w.¹. Swym zakresem obejmuje ona czas od „rewolucyjnego roku 1848”, aż po okres zwany w czeskiej historiografii jako *Tábory*, czyli popularnych protestów w latach 1868–1871 przeciwko wynikom wiedeńskiej polityki Ausgleichu, która doprowadziła do powstania dualistycznej monarchii Austro-Węgierskiej, w nadziei, że uda się w ten sposób Czechom wywalczyć pozycję, jaką w ramach monarchii Habsburgów zdobyli wtedy Węgrzy. Autor przedstawia w niej, w ujęciu chronologicznym, zmiany, jakim w tym czasie podlegało podejście władz we Wiedniu do prasy, oraz to w jaki sposób odbijały się one na funkcjonowaniu prasy wydawanej w Czechach, zarówno czesko, jak i niemieckojęzycznej.

Książka podzielona jest na osiem rozdziałów, z których każdy, oprócz pierwszego, będącego wprowadzeniem, oraz ostatniego, zakończony jest podsumowaniem. Publikacja uzupełniona jest kilkoma tabelami, w których autor prezentuje na przykład dane na temat ilości tytułów prasowych ukazujących się w Czechach w danym czasie czy liczby prenumeratorów danego tytułu. Przypisy znajdują się na końcu każdego rozdziału, co nie każdemu może odpowiadać, ale jest zrozumiałe pod względem edytorskim, ponieważ książka dostępna jest także w formacie PDF z możliwością kupna każdego z rozdziałów z osobna.

W rozdziale drugim autor opisuje wydarzenia polityczne, jakie miały miejsce w Pradze w związku z wydarzeniami roku 1848, oraz wyjaśnia ich przyczyny. Opisuje także jaki wpływ na prasę tego okresu miało ogłoszenie wolności prasy i wydanie tymczasowego prawa prasowego

¹ Jeffrey Toland Leigh, Ph.D. CV, dostępne online [dostęp 9.05.2018: http://uwmc.uwc.edu/sites/uwmc.uwc.edu/files/bio/cv/cv_jeffrey_toland_leigh_1.pdf].

z 18 maja oraz środki, jakimi rząd we Wiedniu starał się zachować wpływ na opinię publiczną w nowych dla niego okolicznościach.

Trzeci rozdział skupia się na wydarzeniach następujących po przedłużeniu obowiązywania prawa prasowego w marcu 1849 r., aż do maja 1852, kiedy to w życie weszło nowe prawo prasowe, ukształtowane już w czasie rządów Aleksandra von Bacha. Wiedeńska władza wprowadziła w tym czasie pewne ograniczenia jeśli chodzi o wolność prasy, ale co do zasady nie zmieniła swojego wcześniejszego liberalnego podejścia, które ukształtowało się w czasie rewolucji roku 1848.

Zmieniło się to dopiero właśnie za czasów ministra von Bacha, kiedy to ukształtował się system rządów zwany Neoabsolutyzmem. Organizacja państwa miała stać się dużo bardziej scentralizowana, co miało zapewnić większą efektywność organów państwowych oraz odbić się pozytywnie na gospodarce i kwestiach związanych z bezpieczeństwem. Aby to zapewnić, nowa władza utrzymała lub wprowadziła pewne liberalne reformy, zwłaszcza w sferze gospodarki, ale także takie jak wolność wyznania, równość wobec prawa czy zniesienie pańszczyzny. Jednocześnie jednak niektóre ze zdobyczy roku 1848 zostały utracone. Należała do nich między innymi wolność prasy. W rozdziałach czwartym i piątym autor opisuje zmianę stosunku wobec prasy w okresie Neoabsolutyzmu, kiedy to austriacka władza, wprowadzając nowe regulacje, starała się zwalczać nieprzychylny jej poglądy, nawet jeśli legalizm, który jej przy tym przyświecał, nie zawsze ułatwiał pracę oficjelowi, którym powierzono to zadanie na terenie Królestwa Czech.

Jedną z ważniejszych ról w tym zadaniu przypadła w udziale dyrektorowi praskiej policji, Antoniemu baronowi von Päumannowi, któremu podlegała cenzura prasy wydawanej w tym kraju koronnym. Niezależnie od swoich własnych przekonań, wyrażanych często w charakterystykach działaczy opozycyjnych sporządzanych dla swoich zwierzchników oraz słanych do Wiednia próśb o uchwalenie nowych regulacji, które ułatwiłyby zadania cenzorom, podejmowane przez nich środki administracyjne wobec prasy opozycyjnej mieściły się w granicach ówczesnego prawa.

W rozdziale szóstym autor przedstawia politykę wobec prasy w okresie początków „odwilży”, która nastąpiła po rozluźnieniu centralistycznej polityki, jaka nastąpiła po przegranej przez Austrię wojnie z Francją w 1859 r. Zakończenie neoabsolutystycznych rządów przełożyło się na wprowadzenie łagodniejszego prawa prasowego, a to z kolei ograniczyło możliwości przeciwdziałania wzmocnieniu się sił opozycyjnych. Dlatego w tych warunkach podjęto wysiłki zmierzające do tego, by znaleźć lub stworzyć niezależną gazetę, która byłaby

przychylnie nastawiona do działań rządu, lub przynajmniej podzielić przedstawicieli czeskiej opozycji narodowej.

Rozdział siódmy przedstawia politykę wobec czeskiej prasy w trakcie kilku lat demonstracyjnych protestów przeciwko polityce Wiednia znanych w Czechach jako *Tábory*. Choć protesty te miały w założeniu osiągnąć konkretny cel, były jednak w pewnym sensie także przedłużeniem opiniotwórczej działalności prasy, jaka była widoczna już od kilku lat. W tym okresie nie tylko zwiększyła się ilość wydawanych w Czechach periodyków, ale także stały się one dużo bardziej polityczne w swoich treściach. Jednocześnie rząd we Wiedniu zmniejszał ilość dostępnych dla siebie instrumentów pozwalających na cenzurę prasy.

Jak zauważa autor w podsumowaniu, kampania *Táborů* nie przyniosła spodziewanego skutku w postaci odwrócenia reform konstytucyjnych z roku 1867, ale w rezultacie zarówno czescy działacze narodowi, jak i prowincjonalni oficjele, utwierdzili się na swoich stanowiskach – czescy działacze udowodnili, że mogą uzyskać masowe poparcie ludności, podczas gdy lokalni urzędnicy uzyskali potwierdzenie, że mieli rację co do skali zagrożenia dla ich wizji porządku publicznego.

Książka z pewnością jest pozycją wartościową, zwłaszcza dla czytelników, którzy nie znają języka czeskiego, w którym to, z oczywistych względów, powstało najwięcej prac na temat prasy w Czechach w XIX w.. W tym kontekście można wymienić na przykład prace Miroslava Laiske², Josefa Volfa³, niestrudzonego Františka Roubíka⁴ czy czterotomowy podręcznik Mileny Beránkové⁵, od których napisania minęło już jednak sporo czasu. Jeffrey T. Leigh, mógł sobie pozwolić na to, by nie tylko podejść do tematu niejako ze świeżym spojrzeniem z zewnątrz, ale także nie skupiać się jedynie na prasie czeskojęzycznej. Dzięki temu otrzymujemy wykład na temat austriackiej imperialnej cenzury wobec publikacji prasowych wydawanych w kraju koronnym, w którym nie zabrakło tematu prasy niemieckojęzycznej.

Niewątpliwą zaletą publikacji jest także oparcie się przez autora na wielu dokumentach źródłowych. Autor korzystał w dużej mierze z archiwaliów znajdujących się w zbiorach Národního archivu w Pradze, a w szczególności z dokumentów Prezydium Gubernialnego oraz Prezydium Policji w Pradze.

² Zob. M. Laiske, *Časopisectvi v Čechách, 1650–1847*, Praha 1959.

³ Zob. J. Volf, *Dějiny novin do r. 1848*. Praha 1930.

⁴ Zob. F. Roubík, *Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862*. Praha 1930; Idem, *Bibliografie Časopisectva v Čechách z let 1863–1895*, Praha 1936.

⁵ Zob. M. Beránková, *Dějiny československé žurnalistiky: Díl 1 Český periodický tisk do roku 1918*, Praha 1981.

Pozycja z pewnością będzie przydatna dla wszystkich osób, które zajmują się historią prasy w XIX w., a zwłaszcza tych, którzy skupiają się na zagadnieniach związanych z cenzurą oraz historią Czech i monarchii Habsburgów w tym okresie.